

OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNDE SARAY HATUN SARAY HATUN AT OTTOMAN-AQQOYUNLU RELATIONS

AHMET TOKSOY

Doç. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assoc. Prof. Dr. Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Science and Letters, Department of History
ahmet.toksoy@adu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-9176-0165>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-66, Eylül - September 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 20.05.2019

Kabul Tarihi-Accepted Date : 04.09.2019

Sayfa-Pages : 597-610

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4185>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaecd>

This article was checked by

 iThenticate

OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNDE SARAY HATUN SARAY HATUN AT OTTOMAN-AQQOYUNLU RELATIONS

AHMET TOKSOY

Öz

Fatih Sultan Mehmet, 18 Şubat 1451’de Osmanlı tahtına geçti. Fatih Sultan Mehmet Devri’nde Osmanlı-Karaman meselesi aynı zamanda Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerini de etkiledi ve bu ilişkiler kopma noktasına geldi. Trabzon topraklarını çevreleyen bölgelerde de sivriyen birçok Türkmen beyleri maiyetlerindeki savaşçı kuvvetlerle Trabzon Komnenos Devleti için büyük bir tehlike arz etmeye başladılar. Bu Türk beylerinin bazıları Selçuklu ümerası, bazıları ise hareket serbestisine kavuşan ve kendilerine yurt arayan Türkmen boylarının liderleriydi. Bunlar arasında bilhassa Akkoyunlu beyleri sivrildi. Bu akınları hangi Akkoyunlu beyinin idare ettiği bilinmemektedir. Uzun Hasan zamanına gelinceye kadar böyle dostane bir gelişme gösteren Komnenos-Akkoyunlu münasebetleri, bu dönemde daha sıkı bir hale geldi. Hatta Uzun Hasan, Komnenos Hanedanı’nın koruyucusu durumuna geçti.

Anahtar Kelimeler: Fatih Sultan Mehmet, Akkoyunlular, Uzun Hasan, Türkmenler, Trabzon.

Abstract

Fatih Sultan Mehmet assumed the Ottoman throne on 18 February 1451. During the reign of Sultan Mehmet, the Conqueror, the Ottoman-Karaman issue also affected Ottoman - Akqoyunlu relations, and these relations reached the point of rupture. Many Turkmen Bey who prominent in the regions surrounding the territory of Trabzon began to pose a great danger to the Komnenos State of Trabzon with the warrior forces in their entourage. Some of these Turkmens were the Seljuq umaras, others were the leaders of the Turkmen tribes who gained freedom of movement and sought their own homes. Among these, especially Akqoyunlu Bey’s prominent. It is not known which Akqoyunlu brain managed these raids. Comnenus - Akqoyunlu relations, which showed such amicable development until the time of long Hasan, became tighter during this period. Even Uzun Hasan became the protector of the Comnenus Dynasty.

Key Words: Fatih Sultan Mehmet, Akqoyunlu, Uzun Hasan, Turkmens, Trebizond.

Giriş

Fatih Sultan Mehmet, 18 Şubat 1451’de Osmanlı tahtına geçti. Onun tahta geçmesi hem Türk tarihi hem de dünya tarihi açısından oldukça önemlidir. Özellikle Anadolu Türk birliğinin sağlanmasında geliştirdiği politikalar ve Trabzon Komnenosları’nın yıkılıp Trabzon’un fethi, Osmanlı-Trabzon ilişkilerini olduğu gibi Osmanlı-Akkoyunlu devletleri arasındaki ilişkileri etkilemiştir.

XIII. yüzyıl sonu ile XIV. yüzyılın Selçuklu hâkimiyetinin yıkılıp İlhanlıların hâkim olması ve arkasından da bu devletin zayıflaması üzerine Anadolu’nun siyasi çehresi tamamen değişmeye başladı. Artık Anadolu’da “Tevâif-i Mülûk” devri açıldı¹. Bu durum Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, Trabzon topraklarını çevreleyen bölgelerde de sivriyen birçok beyler maiyetlerindeki cengâver kuvvetlerle Trabzon Komnenosları için

¹ Yaşar Yücel, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, *Belleten*, C. XLIX, 193-195, Ankara 1986, s. 288.

büyük bir tehlike arz etmekteydiler. Bu Türk beylerinin bazıları Selçuklu ümerası, bazıları ise hareket serbestisine kavuşan ve kendilerine yurt arayan Türkmen boylarının liderleriydi. Bunlar arasında bilhassa Akkoyunlu beyleri sıvrıldı. Bu akınları hangi Akkoyunlu beyinin idare ettiği bilinmemektedir. Fakat çok geçmeden 1348'de yapılan büyük akın dolayısıyla çağdaş Trabzon tarihçisi Panaretos, açık olarak Karayülük Osman Bey'in dedesi Tur Ali Bey'in adını vermektedir².

Savaş gücü olmayan bir orduya sahip olan ve iç gailerden de başkaldıramayan İmparator III. Aleksios, Tur Ali Bey'in toprak ve mal kaybına sebep olan akınlarına karşı hemen hemen esaslı hiçbir mukabelede bulunamamış fakat sonradan Trabzon için yegâne kurtuluş çaresi olarak kabul edilen bir önleme başvurmuştur. Bu önlem ile kendi kız kardeşi güzel Prenses Maria'yı Tur Ali Bey'in oğlu Kutlu Bey ile evlendirmesi ve iki taraf arasında kurduğu akrabalık bağları sayesinde dostluk tesis edilmiştir.³

Fatih Sultan Mehmet Devri'nde Osmanlı-Karaman meselesi aynı zamanda Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerini de etkiledi ve kopma noktasına getirdi. Böylece Otlukbeli Savaşı'na gidişin ilk merhalesi başlamış oldu.⁴

Uzun Hasan zamanına gelinceye kadar böyle dostane bir gelişme gösteren Komnenos-Akkoyunlu münasebetleri, bu hükümdar zamanında büsbütün sıklaşmış; hatta Uzun Hasan, Komnenos Hanedanı'nın koruyucusu durumuna geçmiştir. Hiç şüphesiz ki buna Osmanlı tehlikesi ve Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Komnenoslarına karşı takip ettiği politika da sebep oldu. II. Murat'ın Rumeli'deki devamlı meşguliyeti Komnenosların varlığını korumalarına yol açtı. Bununla beraber IV. Aleksios'un oğlu Kalo-Ionnes (1429-1458), II. Murat ölünceye kadar daima korku içinde yaşadı⁵. II. Murat vefat edip yerine Fatih geçtiği zaman çok sevindi. Ancak Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra Trabzon'a Komnenoslara karşı politikasını değiştirdi. Çünkü Palaiologos hâkimiyeti bittikten sonra Komnenoslar Bizans'ın takipçisi olarak ortaya çıktılar. Nitekim fetihten sonra birçok Bizans devlet adamı Trabzon'a kaçtı.⁶

Şüphesiz ki Trabzon'da olup bitenler, Fatih'in gözünden kaçmıyordu. Bu hâl ise Sultan Fatih'in ne devlet ne de hükümdarlık anlayışı ile bağdaşıyordu. O, Bizans'ın mirası üzerinde kendinden başka bir otoriteye tahammül edebilecek bir anlayışta değildi. Bütün çabası, hâkimiyet alanı içine giren bölgelerde her çeşit yabancı otoriteyi ortadan kaldırarak hedefine yönelmiş oluyordu. Bu bakımdan Anadolu'nun siyasi birliğini gerçekleştirmek işi ön planda geliyordu⁷. Bu sırada bazı Türkmenleri yanına toplayan Şeyh Cüneyd, 1456 baharında Trabzon Komnenosları'nın topraklarına girerek Akça Kale'yi ele geçirdikten sonra Trabzon surlarına dayandı. Fakat yaptığı hücumlar bir netice vermedi. Kısa sürede da geri çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada, Rum Beylerbeyi Hızır Bey, Osmanlı kuvvetleriyle Trabzon'a akın yaptı. Bu akın sonunda İoannes, yılda iki bin altın haraç vermeyi kabul ederek Osmanlı yüksek hâkimiyetini kabul etti. Aynı yıl içinde Sırbistan'la

² a.g.m., s. 288-289.

³ a.g.m., s. 289-290.

⁴ Enver Konukçu, *Otlukbeli Savaşı (Ağustos 1473)*, Ankara 1998, s. 20.

⁵ Yücel, a.g.m., s. 290; Konukçu, a.g.e., s. 21; Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (1966), s. 67.

⁶ Yücel, a.g.m., s. 291-292; Baykal, a.g.m., s. 67.

⁷ Baykal, a.g.m., s. 67.

meşgul olan Fatih Sultan Mehmet, başkente döndükten sonra hükümdarın kardeşi David, İstanbul'a gitmiş; bu defa haraç üç bin altına çıkarılmıştı. Şeyh Cüneyd hadisesi ile Osmanlıları yakınında görmesinden sonra Kolo Ioannes hanedan ve devletin geleceğinin tehlikeye düştüğünü iyice anlamış ve içinde bulunduğu durumu düzeltmek için Anadolu içinden ve dışından müttefikler aramaya başlamıştı.⁸

Bu sırada Anadolu'da Trabzon gibi her an Osmanlı akınlarına hedef olması muhtemel görünen Candar-Oğulları Beyliği hatta Karaman-Oğulları Fatih'e karşı Trabzon Komnenosları ile birlikte aynı safta yer alabilirdi. O tarihe kadar cereyan eden olaylar, bilhassa Karaman oğlu İbrahim Bey'in Hristiyan devletleriyle işbirliği yapması, Kolo Ioannes'in de bu devletçiklere ümitle başvurmasını mümkün kılabilirdi. Fakat gerek Candar ve gerekse Karaman-oğullarının kuvvetleri sınırlıydı. Kalo Ioannes'e taze ve büyük bir kuvvete sahip bir müttefik lazımdı. Bu müttefik ancak Anadolu'nun doğusunda süratli hamlelerle hâkimiyetini genişleten ve bir gün Anadolu hâkimiyeti üzerinde söz sahibi olmayı düşünen Uzun Hasan olabilirdi. Bunu iyi değerlendiren Ioannes, hemen Diyarbakır'a haber göndererek Uzun Hasan'ı kendi tarafına çekmeye çalıştı.⁹

Hinz, bu konuda yaptığı değerlendirmede:

"... Bilhassa gittikçe büyüyen Osmanlı tehlikesine karşı Uzun Hasan'ın yardımını temin etmekte. Fatih Sultan Mehmet, Trabzon İmparatoruyla akdettiği sulhu, yılda 3000 altın vergiye bağlamıştı... Trabzon yönetimi, durumun kötülüğünü anlıyor ve bundan kurtulmaya çalışıyordu. Kendi korkak tebaasına güvenemediğinden dolayı dışarıdan yardım almak zorundaydı."¹⁰

Uzun Hasan'ın da Trabzon ile ilişki kurmaya ihtiyacı vardı. Hiç şüphe yok ki Uzun Hasan devletini büyütürken güney ve doğu hudutlarını emniyet altına alan bu hükümdarın, Kuzey Anadolu ile de alakadar olması tabii idi. Burada nüfuz altına alınması kolay zayıf bir devletin bulunması ve Osmanlıların kendinden önce harekete geçmeleri ihtimali, şüphesiz Uzun Hasan'ı düşündüren bir konuydu. Bu durumda, onun kolaylıkla nüfuzu altına alabileceği bir müttefik kazanması, böylece ülkesinin kuzey tarafını emniyet altına alması, menfaatlerine uygun düşüyordu¹¹. Uzun Hasan'ın Trabzon'u himaye etmek istemesinin bir başka nedeni de göz dikmiş olduğu sahillerin Osmanlıların eline geçmesini istemiyordu.¹²

Karşılıklı menfaatler sebebiyle iki hükümdar kolayca Osmanlılarla anlaşmış, Kalo Ioannes bu anlaşmayı büsbütün kuvvetlendirmek için Uzun Hasan'ın talebine boyun eğerek kızı Katherina'yı Bayındırlı Hükümdarı'na vermeyi kabul etti. Hâlbuki o, bu genç ve güzel prensesi İstanbul'a göndermek istiyordu. Uzun Hasan da çeyiz olarak Kapadokia'yı aldıktan sonra vaktiyle Trabzon'a bağlı olan topraklar üzerinde, Komnenos Hanedanı'nın bütün hukukunu devraldıktan sonra her türlü yardımı yapacağına söz

⁸ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. D. Körpe, İstanbul 2002, s. 175; Yücel, a.g.m., s. 292-293.

⁹ Yücel, a.g.m., s. 293.

¹⁰ Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tefik Bryıkhoğlu, Ankara 1992, s. 28.

¹¹ Yücel, a.g.m., s. 293.

¹² Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 2014, s. 266.

vermişti¹³. Bu arada Kalo Ioannes, kızını Diyarbakır sarayına göndermeden öldü. Taht o zaman dört yaşında bulunan oğlu V. Aleksios'a kaldı. Fakat Ioannes'in kardeşi David, Osmanlı tehlikesi karşısında bu küçük çocuğun bir şey yapamayacağını ileri sürerek devletin başına geçti¹⁴. David iktidara geldiğinde ilk iş olarak yeğenini Diyarbakır sarayına gönderdi. Böylece iki devletinde isteği yerine geldi ve akrabalık tesis edildi. Akkoyunlularla Trabzon Komnenosları arasındaki dostluk uzun yıllar boyunca gelişmiş ve özel olarak Uzun Hasan Devri'nde o derece kuvvetlenmiştir ki, Akkoyunlu Hükümdarı Komnenler Devleti'nin adeta hamisi durumuna gelmişti. Bu halin en başta gelen nedeni, hiç şüphe yok ki Osmanlı hükümdarlarının Trabzon Devleti'ne karşı izlediği siyasette bulunmaktadır¹⁵. Kaynaklara göre David, bu vesile ile Akkoyunlu başkentine varan elçisi vasıtasıyla Uzun Hasan'dan, Osmanlı padişahına vermekte olduğu vergiden kurtarmasını rica etti. Bunun üzerine Akkoyunlu Hükümdarı 1459'da İstanbul'a elçi göndererek Trabzon vergisinden vazgeçmesini, ayrıca da Osmanlı padişahlarının eskiden beri Akkoyunlu beylerine verdiğimiz fakat Timur'un ölümünden sonra yerine getirmemiş oldukları yıllık bağışları toptan istedi¹⁶.

Böylece yaklaşan Osmanlı tehlikesine karşı Trabzon-Akkoyunlu ittifakının gerçekleşmesinden az sonra yeni İmparator David'in bununla da yetinmeyip daha geniş ölçüde ittifak teşebbüsüne girişti¹⁷. Öyle görülüyor ki Fatih'in iktidara geliştikten sonra Trabzon, Uzun Hasan'ı da yanına alarak Osmanlı tehlikesine karşı Batı-Hıristiyan dünyası ile temasa geçti. Filhakika Ludovico ile birlikte 1460'da Roma'ya gelen elçiler arasında Mahmut adını taşıyan bu elçinin bulunduğu görülmektedir.¹⁸

Uzun Hasan bir yandan kendisi Trabzon'a sahip çıkarken öte yandan da Osmanlıları tehdit ile vassallık alameti olan yıllık vergiden vazgeçirmeye böylece Trabzon'dan ilgilerini kesmeye zorladı. Hatta İmparator'dan cizye alması da sırf onu himayesi altına sokmak içindi. Bu durum karşısında Fatih Sultan Mehmet için Trabzon meselesini kesin bir sonuca bağlamak zamanı gelmiş, harekete geçmekte fazla beklemenin artık manası kalmamıştır. Onun çabuk hareket etmesini sağlayan başka bir sebep de kendisine karşı yukarıda bahsettiğimiz ittifak çabalarıdır¹⁹. Uzun Hasan'ın elçisi İstanbul'dan eli boş döndü²⁰. Tihranî, Akkoyunlu Hükümdarının, kardeşinin oğlu Murat Bey'i elçilikle görevlendirip İstanbul'a gönderdiğini ve "Trabzon'u bize verdiler, Trabzon'a saldırmazsınız." dediğini ancak Sultan Mehmed'in o mesaja ilgi göstermediğini ifade etmektedir.²¹

¹³ Hinz, a.g.e., s. 29; Tansel, a.g.e., s. 264; Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi, c. II*, Ankara 1990, s.157.

¹⁴ Yücel, a.g.m., s. 294.

¹⁵ Konukçu, a.g.e., s. 21-23; Babinger, yardım meselesinde Trabzon hükümdarını eleştirmekte ve "...kendisini Timurlenk'in tek gerçek torunu olarak gören bu Müslüman beyin, bir Hıristiyan devleti kurtarmaya can atmayacağını bilmeliydi." yorumunu yapmaktadır. bk. Babinger, a.g.e., s. 175.

¹⁶ Babinger, a.g.e., s. 175; Konukçu, a.g.e., s. 23; Tansel, a.g.e., s. 266.

¹⁷ Yücel, a.g.m., s. 294.

¹⁸ Yücel, a.g.m., s. 296; Tansel, a.g.e., s. 265.

¹⁹ Konukçu, a.g.e., s. 24.

²⁰ Fatih Sultan Mehmet; "Haydi siz rahatça gidiniz, gelecek sene ben kendim gelir, borcumu öderim." diyerek elçileri gönderdi. Bkz. Tansel, a.g.e., s. 266; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 157.

²¹ Ebu Bekir Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, c. II, yay. Necati Lugal, Faruk Sümer, Ankara 1993, s. 382.

Bunun üzerine Akkoyunlu Hükümdarı oğlu Uğurlu Mehmed'i Koyulhisar'ın²² zaptına gönderdi. Aynı zamanda Halil Tavlacı'yı da bir kısım birliklerin başında Melet²³ Kalesi'ni kuşatmaya mecbur etti. Bu bölgeyi yağma ve tahrip ettirdi. (1459-1460)²⁴ Uğurlu Mehmet'in Koyulhisar'a doğru hareket ettiği bir sırada çok geçmeden yirmi bin kişilik bir Osmanlı birliğinin gelmesi üzerine Akkoyunlu Şehzadesi Muhammed Bey, Şark-i Karahisar'dan bu orduya karşı hareket ettiyse de karşı koyamadığı için geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat 1460 baharında Uzun Hasan, bizzat harekete geçerek Koyulhisar üzerine yürüyerek buradaki Osmanlı kuvvetlerini uzaklaştırdı. Hatta taşınması mümkün olan her şeyi Koyulhisar Kalesi'ne yığdırdı. Sonra bütün ulus ile Osmanlılara karşı harekete geçeceği bir sırada Osmanlı padişahının barış teklifi geldi. Bu arada Akkoyunlu emirleri Osmanlı kuvvetlerini yenmiş ve birçok tutsak almıştı. Uzun Hasan ise Osmanlı esirlerini serbest bırakarak Muş Ali'ye iyi bir kabul gösterip kendi elçisi Hurşit Bey'i yanına katarak İstanbul'a yolladı. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet de Akkoyunlu Hükümdarının Trabzon ile ilgili isteklerini kabul etti ve bu suretle iki devlet arasında büyük bir çarpışma önlenmiş oldu.²⁵

Fatih Sultan Mehmet, Mora despotlarına baş eğdirip Arnavutların lideri İskender Bey ile barış antlaşması imzaladı. Böylece Rumeli tarafında serbest kaldı. Böylece, Trabzon meselesini halletmek için bir sorun kalmamış görünüyordu. Osmanlı kaynakları Trabzon Seferi'nin başlangıcını, padişah tarafından veziri Mahmut Paşa'ya söylendiği şu sözlerle kabul etmektedirler: "Bu benim hatırımda nice seneler vardır. Anı umarım ki ben zaife Allah müyesser eyleye. Biri bu ki şol İsfendiyaroğlu denilen olduğu Kastamonu'dur, biri dahi Koyulhisar'dır ve biri dahi Trabzon'dur. Bunlar benim huzurumu giderir. Daima bunlar benim hayalimden çıkmaz."²⁶ Bu cümleden anlaşıldığına göre Sultan, bir seferle İsfendiyaroğlu Beyliği, Koyulhisar ve Trabzon'u fethetmek arzusundaydı. Hatta Akkoyunlu Hükümdarı'nın sefere müdahalesini önlemek için alınması gereken tedbirlerin başında Koyulhisar'ı ele geçirmek geliyordu ki Fatih ilk hamlede kaleyi ele geçirdi.²⁷

Hiçbir direnişle karşılaşmadan Amasra, Kastamonu ve Sinop'u ele geçiren Osmanlı ordusu Trabzon üzerine yürümeye başladı. Bu arada üç yüz gemiden oluşan Osmanlı donanması da Gelibolu Sancak Beyi Kazım ve usta bir denizci olan Yakup beylerin idaresinde Trabzon'a doğru yola çıktı²⁸. Gerçekten de Sultan, Sinop'tan ayrılıp yağmurlu bir havada ilerlemeye başladı. Sahilden değil Amasya ve Sivas üzerinden ilerliyordu. Trabzon'a değil Uzun Hasan'ın topraklarına gittiği izlenimini vermek istiyordu. Tokat'ın güneyinde, Erzurum'a giden yolda Koşlu Hisar/Koyulhisar Dağ Kalesi vardı. Uzun Hasan burayı yukarıda da söylediğim gibi ele geçirmiş ve kendisine gelecek bir saldırıya kaşı

²² Koyulhisar günümüzde Sivas'ın bir ilçesidir. Oldukça stratejik bir öneme sahiptir. İstanbul'dan Tokat, Erzurum ve Trabzon'a ulaşan ana yol üzerinde bulunmaktadır. Doğu-batı arasındaki ulaşımın belli başlı kilit noktalarından biridir. Gerek Sivas, gerekse Erzincan'ı bölgesini elinde bulunduran Türk beylik ve devletleri Koyulhisar'ı elde tutmak için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Türkiye Selçuklu Devleti zamanında başlayan önemi Orta Çağ ve Yeni Çağ döneminde devam etmiştir.

²³ Bugünkü Mesudiye'dir.

²⁴ Tihranî, a.g.e., s. 382.

²⁵ Tihranî, a.g.e., s. 384-386; Konukçu, a.g.e., s. 24-25.

²⁶ Mehmed Neşri, *Kütâb-ı Cihan-nümâ*, c.II, yay. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, Ankara 1995, s. 741.

²⁷ a.g.e., II, s. 751.

²⁸ Yücel, Sevim, a.g.e., s. 157.

koyacak bir sınır kalesine dönüştürmüştü. Sultan, Şarabdar Hasan Bey'i kaleyi almakla görevlendirdi. Şarabdar Hasan Bey, görevini başarıyla yerine getirdi.²⁹

Fatih bölgeden geçerken Osmanlı ve Akkoyunlu kuvvetleri arasında birtakım çarpışmalar da vuku buldu. Bu çarpışmalarda Akkoyunlular bazı başarılar da kazandılar. Bununla birlikte öyle anlaşılıyor ki Osmanlı sultanının kumanda ettiği ordu ile bir meydan savaşında boy ölçüşmeyi göze alamıyorlardı³⁰. Anlaşıldığına göre Akkoyunlular, doğuya doğru ilerleyen Osmanlı ordusunu yormak ve yıpratmak taktiğine başvurmuşlardı. Fatih Sultan Mehmet, buralarda oyalanıp yıpranmaktansa yürüyüş yolunu değiştirmeye karar verdi. Erzincan Ovası üzerinden Trabzon'a giden ana yolu bırakıp kuzeyde Kelkit'e doğru yöneldi. Böylece o, kendisini Trabzon'a götürecektir düzgün yoldan ayrılmış, çok daha elverişsiz olan başka bir yolu tercih etmiş oluyordu.³¹

Fatih bir yandan kendisine yapılacak taarruz ve taciz hareketlerini mümkün olduğu kadar güçleştirmeye çalışırken bir yandan da rakibini tahrik edebilecek her davranıştan dikkatle kaçınıyordu. Hatta iyi niyet jestleriyle onu yumuşatmayı deniyor, bu yolda hedefine ulaşmak için imkânlar arıyordu. Uzun Hasan'a elçi göndererek kendisinin cihada çıktığını ve Müslümanlarla bir davasının olmadığını yalnız Trabzon'a baş eğdirmekten başka bir maksat gütmeyeceğini bildirmekten geri kalmadı.³²

Akkoyunlu kaynağı Tihranî, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Seferi hakkında:

“... Rumlular, oradan Erzincan'a yöneldiler. Uzun Hasan Urum Saray mevkiine, Rum sultanı da Yassı Çemen mevkiine indi. Uzun Hasan'ın karavulları “Sultan yarın Erzincan Ovası'na inecek.” diye haber ulaştırdılar. Uzun Hasan akrabalarından ve emirlerinden Yusuf Bey'i, Mihmad Bey'i Yar Ali Bey'i Emir Bey'i, Ömer Bey'i; şehzade Sultan Halilullah'ın nökerlerinden Hamza Bey'i ve Aziz Bey'i iki bin süvariyle Daşkirt/Vasgirt³³ mevkiinde onlara tuzak kurmak için görevlendirdi. Şehsuvar-ı Dulkadir, Süleyman Bey, Ankara ve Bursa Valisi Ferhad Bey, Sancak emirleriyle birlikte savaş için at binip Daşkirt/Vasgirt'e vardılar. İki Türk ordusu birbiri üzerine yüklendi. Yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlup oldu. Bunun üzerine Rum sultanı Kelkit tarafına göç etti ve “Bizim Müslümanlarla bir kavgamız ve ihtilafımız yoktur. Biz Trabzon gazası için ihram bağlamışız haberini vermek için bir elçi gönderdi. Bu sırada Uzun Hasan da Sakaltutan/Çardaklı boğazında bulunuyordu. Akkoyunlular arasında, Sultanın Trabzon gazası için ihram bağladığı haberi yayılınca Uzun Hasan, Osmanlı ordusuna saldırılmasını yasakladı. Sara/Saray³⁴

²⁹ Babinger, a.g.e., s. 177; Yücel ve Sevim, kalenin Gedik Ahmet Paşa tarafından ele geçirildiğini söylemektedirler. bk. Yücel, Sevim, a.g.e., s. 157.

³⁰ İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt*, VI. Ketibe: Fatih Sultan Mehmed Devri (1451-1481), haz. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara 2013, 154-155; Konukçu, a.g.e., s. 26-27.

³¹ Konukçu, a.g.e., s. 27.

³² Konukçu, a.g.e., s. 27.

³³ Vasgirt, Erzincan'ın kuzeyinde ve Akkoyunluların yaylak merkezlerinden birisi olan Urum Saray'ın hemen güneyinde ve yolu üzerindedir. Yassıçimen Ovası'nın Erzincan tarafındaki son noktasıdır. Vasgirt'in adı günümüzde Işıkpınar olarak adlandırılmaktadır.

³⁴ Sara Hatun'un adı bazen Saray bazen de Seray Hatun olarak kaynaklarda geçmektedir ki Pir Ali Bey'in kızı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hatun ve diğer âlimler, “O, Müslümanların padişahu olup gazaya gittiği için onunla kavga etmek şeriat bakımından kınanmıştır ve uygun değildir. Onunla barış, İslam’ın iyiliğine olup insanların refahına ve huzuruna sebep olur.” görüşünde ittifak ettiler. Sultan Mehmed de elçi göndererek “Eğer Uzun Hasan’ın validesi barışın selameti için gelirse, karşılığında Trabzon’u veririm.” dedi.

Fakat Sultan Mehmet sonradan sözünde durmadı, muhterem ana kraliçeyi beraberine alarak Trabzon üzerine yürüdü ve burayı fethetti. Uzun Hasan barışa uyararak ona hiç saldırmadı.³⁵ demektedir. Osmanlı kaynakları ise bu konuda çok farklı bilgiler vermektedirler.

Neşri bu konuda:

“Sultan Mehmet Koyulhisar’ı fethetti, andan Erzincan taraflarına yürüdü. Anda Hasan Dıraz, Sâre/Sara/Saray Hatun ki, anasıdır, Çemişgezek Beyi Şeyh Hasan’ı koşup, elçilikle Sultan Mehmed’e gönderdi. Bunlar dahi gelip Bulgar yanında buluştular. Be-gaayet iyi armağanlar getirdiler. Padişah armağanlarını kabul edip bunlara gayet iyi tazimler etti. Uzun Hasan’ın anasına “ana” deyip ve Şeyh Hasan’a “baba” dedi. İkisini alıp Trabzon’a bile gitti. Çünkü Bulgar Dağına³⁶ çıktılar, Trabzon tarafına iner oldular. Ve bu dağ bir sarp dağdı ki Padişah ekser yerlerde piyade olup yürüdü. Andan Sâre Hatun, Padişah’a eyitti: “Hey oğul bu Trabzon-çün bunca zahmetleri çekmek neden?” Padişah cevap verdi-kim: “Ana, bu zahmetler Trabzon için değildir. Belki bu zahmetler Allah içindir. Zira elimizde İslam kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmezsek bize gazi demek layık olmaz. Ve hem yarın Hak hazretlerine hâcil oluruz.” dedi. El-hasil Trabzon üzerine yürüdüler. Sâre Hatun Trabzon’u Sultan Mehmed’den dilek edip eyitti: “Oğul bu kaleyi bana bağışla; gelinime mütealliktir.” dedi. Sultan Mehmet hiç tınmadı. El-hasil Trabzon feth olundu. Bu Hisar’dan çıkan teberrüklerden Hasan Dıraz’ın anasına ve Şeyh Hasan’a hünkâr çok nesnelere verip, tazimatla yine oğluna gönderdi.³⁷” demektedir.

Sara/Saray Hatun’un Fatih Sultan Mehmet’in huzuruna gelişi hakkında İdris-i Bitlisi ise şu bilgileri vermektedir:

“Bir gün Erzincan yakınında bulunan Munzur Dağı’ndan Hasan Bey, amca-zadesi Hürşid Bey’i Akkoyunlu ordusundan özel bir güruhla gelen-gidenler için pusuda bekletti. Gedik Ahmed Paşa, Akkoyunluların pusuda beklediklerinden habersiz o noktadan geçiyordu. Bölgeye aşına olan Akkoyunlular, dar bir geçitte Ahmed Paşa’nın karşısına çıktılar. Yapılan mücadele sonunda Ahmed Paşa, Akkoyunluları geri atmayı başardı. Kaçmakta olan Akkoyunluları Hasan Bey’in ordugâhına kadar takip etti...”

³⁵ Tihranî, a.g.e., s. 390-392.

³⁶ Fahrettin Kırzioğlu, kaynaklarda Bulgar Dağı olarak geçen bu dağın Zigana Dağı olduğunu ifade etmektedir. Fahrettin Kırzioğlu, “1461 Turabuzon Fethi Sırasında Fatih Sultan Mehmed’in Yaya Olarak Aştığı Bulgar Dağı Neresidir”, VI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara 1967, s. 322-328.

³⁷ Mehmed Neşri, a.g.e., s. 752-753.

Sultan yönünü Hasan Bey'in ordusunun bulunduğu bölgeye çevirdi. Sultanın kendisine doğru yöneldiğini öğrenen Hasan Bey devletin zevalinin yaklaşmakta olduğunu anlamıştı. Sultanın ordusuna karşı koymanın, kalabalık sinek güruhunun fırtınaya karşı koyması gibi olacağını biliyordu. Bu sebeple yaptıklarından dolayı özür dilemenin yollarını aramaya başladı. Özür meselesini takdim etmek üzere validesini bir grup ehl-i hümet ve itibar ile Sultan'ın huzuruna gönderdi. Gönderdikleri veziriazam Mahmud Paşa'ya ulaştı. Validesi kendi mühimmatını veziriazamın zeyl-i gayretine bıraktı. O da yaşlılığına hümeten isteklerini sultana iletmek üzere hazırladı. Aradaki husumeti giderecek şekilde padişaha sunarak intikam makamından inmesini sağladı. Af ve ihsana meyilli olan Sultanın tabiatını harekete geçirdi. Sultan af ve hüsnü niyetini göstermek üzere kullarından birini elçi olarak Hasan Bey'e gönderdi. ... Koyulhisar Kale ve vilayeti büyük ölçüde naiplere bırakıldı. Bundan sonra muzaffer ordu ile Trabzon şehir ve hisarına doğru hareket edildi.”³⁸ Görüldüğü üzere Bitlisi Sara/Saray Hatun, Sultan görüşmesinde Uzun Hasan'ın annesini gönderdiğini ve af dilediğini söylemektedir.

Tursun Bey, bu konuda:

“Çün Koylu-hisar –ki serhadd-i memlekettür- muhayyem-i hiyâm-ı devşet oldı; kal'a menâ'atine itimad idüp teslimde baş çeküp imtina itti. Bendegân-ı devlet, üç güne komayup, darb-ı dest ile feth ittiler. Bundan göçüp memleket-i Erzincan üzerine yörیدی. Çün Erzincan Ovası'na müşrif Yassıçemen³⁹ nam yaylakta-ki irtesi Erzincan Ovası pâ-y-mâl-i huyûl-i-ikbal olsa idi- konuldu; Uzun Hasan anasını gönderüp, bir niçe mu'temedleri ile gice içinde merhum Mahmud Paşa'ya buluşup, istişfa idüp, eline ayağına düştüler. Paşa, merhum dahi, heman gicede, Uzun Hasan'un istiğfarı ve isti'fası haberin Sultan Ebu'l-Feth sen'ine yitiştürdi. ... Günahın afv etti. Amma, ferman-ı kazâ-muzi şöyle cari oldu ki, “Çün kendü, Uzun Hasan Bey, rikab-ı devletün hizmetine gelüp sevab-ı gazadan ve avatıf-ı husrevânemden behre-mend olmadı; validesi, mu'temedleri ile rikab-ı kâmyabun yanınca bile olsunlar.” demek suretiyle Bitlisi gibi Sara/Saray Hatunu Uzun Hasan'ın gönderdiği kaydını düşmektedir.

Babinger, Fatih Sultan Mehmet'in Sara/Saray Hatun vasıtasıyla Uzun Hasan ile bir anlaşma yaptığını söylemektedir. Bu anlaşmaya göre Uzun Hasan, Komnenoslara daha fazla yardım etmeyeceğine söz verdi. Sultan ardından Sara/Saray Hatun ve diğerleriyle Trabzon'a doğru yola çıktı⁴⁰.

Selahattin Tansel bu konuyu biraz daha farklı anlatmaktadır:

“... Fatih Şarabdar Hamza Bey'i kaleyi almak üzere görevlendirdiyse de paşa bir netice elde edemedi. Ancak etraftaki yerleri yağma ve tahrip etti.

³⁸ İdris-i Bitlisi, a.g.e., s. 154-155.

³⁹ Yassıçimen yaylağı, Erzincan'ın batısında Çardaklı/Sakaltutan geçidinin kuzeyinde kalmaktadır. Bu yaylak Türkiye tarihinde önemli olayların geçtiği yerdir. 1230'da Selçuklu-Harezmlî mücadelesi Akşehir'de başlamış ve yaylakta devam etmiştir. Suşehri'nden başlayıp Kirmana Çayırı'na kadar uzanmaktadır.

⁴⁰ Babinger, a.g.e., s. 177.

Fakat bu şekildeki hareket tarzı Akkoyunlu kuvvetlerinin daha sık bir surette Osmanlı arazisinde görünmelerine sebep oldu. Mesele pek ciddi bir hal almış, Osmanlılar Trabzon üzerine yürüdükleri takdirde Uzun Hasan'ın müdahale edeceği anlaşılıyordu. Hâlbuki İsfendiyar işini hallettikten sonra Trabzon üzerine yürümeyi tasarlamış olan Fatih, ordusunu ve donanmasını bu husus için hazırlamış bulunuyordu. Bununla beraber ordu, Uzun Hasan ile vuruşabilecek kadar kuvvetteydi. Belki de Fatih onunla çarpışmak ihtimaline karşı büyük kuvvetlerle yola çıkmıştı. Uzun Hasan'ın tecavüzlerinin artması Fatih'e kat'i olarak şunu anlatmıştı ki kendisini arkadan vurabilecek olan bu devleti bertaraf etmedikçe Trabzon'a yürümesi mahzurludur. Bu itibarla Fatih, sahil yolunu terk ederek Sivas'a doğru yöneldi ve Uzun Hasan'ın biraz önce ele geçirdiği Koyulhisar'ı üç günlük çarpışmadan sonra almaya muvaffak oldu. Bu arada Uzun Hasan'ın amcazadesi Hurşit Bey'in kuvvetleri ile Gedik Ahmet Paşa idaresindeki kuvvetler arasında mühimce bir savaş olmuşsa da Hurşit Bey savaşı kaybetti. Fatih ise Trabzon işini bir tarafa bırakarak Uzun Hasan ile çarpışmak üzere ordusu ile Erzincan'a yürümüş ve Yassıçimen denilen yerde ordugâh kurmuştu. İşte Padişah'ın, Uzun Hasan'ın üzerine yürümek için hazırladığı bir sırada Uzun Hasan'ın bir elçi heyeti, Osmanlı ordugâhına geldi. Bunların arasında Uzun Hasan'ın annesi Sare/Sara/Saray Hatun ve Şeyh Hasan vardı. Padişah katında pek değerlenen Sara Hatun, oğlunun bizzat gelerek "saadet-i âşiyana yüz süremediği" için özür dilediğini söyledikten sonra affedilmesi için çok yalvardı. Bundan başka bu elçi heyeti gizlice Vezir-i âzam Mahmut Paşa'ya, Uzun Hasan'dan bir "daraatname" getirmişti. Padişahın çok hoşlandığı muhakkak olan Sara Hatun'un ricaları ve Mahmut Paşa'nın iltiması üzerine, Osmanlı memleketlerine ve onların himayeleri altındaki yerlere tecavüz etmemek ve Trabzon Komnenoslarına yardımında bulunmamak şartıyla bir anlaşma yapıldı.⁴¹

İbn Kemal, Tevârîh-i Âl-i Osman'da:

"... Çün Sultan-ı cihangir şîr-i şimşirle Diyar-ı İsfendiyar'ı şikar kılub kayd-ı tedbirle ol nahciri sayd etti, oradan inan-ı kişver-sitanı Türkman tarafına sarf idüp leşker-i kal'a-küşâyı Koylu-Hisar'un üzerine iletdi. Ol hisarun ve nevahisindeki şehr ü diyarun Hüseyin Bey dirler bir şehriyari vardı. Diyarbekir'ün sultanı olan Hasan Han ki il dilinde Uzun Hasan demekle iştiharı vardı, anı kemend-i hileyle bende çeküb esir etmişdi; hisarını ve diyarını hüsn-i tedbirle teshir etmişdi. Mezkûr serdara ki hazret-i hudavendigârün civarında hoş geçüb zeyl-i himayetine sığınmışdi, mekr ü gadr olub cebr ile vilayeti elinden alındığına sultan-ı asuman –kadr hayli incinmişdi. Uzun Hasan'ın elin ol ilden ki uzuniyle almışdi, yol ol yere yakın uğradı toğrulub üzerine vardı. Hayl-ı cerrar-ı bi-kerân seyl-i kühsâr gibi

⁴¹ Tansel, a.g.e., s. 266-267.

nagihan Koylı-hisar dersine koyulıdıldiler; Kal'ayi kemervar kuşadub leşker-i ahter kulle-i asumana üşer gibi etraf u eknafından üşdiler.⁴² İçindeki dizdarı hisarun üstüvarlığına i'timad etdi, serkeşlik idüb baş indirmede, ateş gibi taşa istinad etdi; kal'anun kapusını yapub bâb-ı dar-ü-giri açdı. ... Amma taşradan yoplar kurulunca burcı doymadı, heman aman diledi; yürümiş olunca göymedi, üç güne kalmadı mezkûr kal'a feth oldu, içine dizdar ve has erler konuldu. Ol vilayetün eyaleti emri bir valiy-i 'ali-şana ismarlanup göçüldi; maslahat tamam olub hıyam-ı ikamet düürüldi, kus-ı rihlet uruldu. Rehber-i zafer, sultan-ı Teyfik-refikun leşker-i kişver-sitanını önüne düşüb aldı Erzincan üzerine iletdi; muhayyem-i mükerrem ki gül-i fethün gülşeniydi, Yassı-Çemen dimekle meşhur mezkur mekan-ı müşrif yeri müşerref etdi. Hıyam-ı gerdun-kıyam-ı sultan-ı Zühal-mahal ve asuman-ihtişam ol makm-ı meymunda konmuşken, bayır ü sayır ak çadırlar ve kızıl otaklarla semeni ve lalesi açılmış çemene dönmüşken, Hasan Han tarafından anası Sara Hatun ve Çemişgezek Beyi Şeyh Hasan risalete geldiler, darlarına, ri'ayeti vacib mihman geldiğün duydılar nuzl u ni'metle karşılayub hizmete geldiler. Divan-ı asuman-nişan-ı sultan-ı cihanda pişkeşlerin arz idüb şî'ar-ı ta'atı izhar etdiler. Hasan Han kendü geliüb asitan-ı sa'adet-âşiyâna yüz süremediğine vücuh-i a'zar beyan idüb i'tizar etdiler. Hazret-i sahipkıran getürdükleri pişkeşleri kabul idüb kendüleri hıl'atledi ve ri'ayet etdi; oğlunun şena'atı hususunda şefa'atın kabul kılub Sara Hatun'ı aldı sefer-i zafer-esere bile getdi. Eyitdi: Trabuzan üzerine giderüz, gel ana, bizimle bile git; oğlun gaza sevabından mahrum oldu, sen bari ol fazileti hasıl it. ... Sara hatun ferman-ı cihan-ârâya imtisal etdi; orduy-u hümayunla Trabuzan'a bile getdi.⁴³'' diyerek biraz daha ayrıntılı ifade etmektedir.

Âşık Paşazade de ise olay genel hatlarıyla anlatılmaktadır: “Padişah Koyulhisar’ı fethedince Erzincan tarafına yürüdü. Uzun Hasan Çemişgezek beyi Şeyh Hasan’ı anasıyla birlikte Sultan Mehmed Han’a elçi olarak gönderdi. Bulgar Dağı yakınında padişahla buluştular. Annesi güzel hediyeler getirmişti. Padişah hediyelerini kabul etti ve saygı gösterdi. Uzun Hasan’ın anası Sara Hatun’u ana edindi ve Şeyh Hasan’a baba dedi. Bu ikisini alıp Trabzon’a birlikte gitti. Bulgar Dağına çıktılar, Trabzon’a indiler. Padişah, o dağın çoğunu yaya yürüdü.⁴⁴

Sözün kısası Trabzon üstüne indiler. Bu Uzun Hasan’ın anası beraberinde idi. Sara Hatun, Sultan Mehmed’e döndü ve “Hey oğul! Bu Trabzon için bunca zahmetler niçin çekersin?” dedi. Padişah da “Ana! Bu çektiğim zahmetler din yolundadır ki iman ve tasdik ettiğimiz kıyamet gününde utananlardan olamayalım. Zira bizim elimizde İslam kılıcı vardır. Eğer biz bu zahmetlere katlanmazsak bize gazi demek layık olmaz” dedi. Hisarın önüne indiklerinde Sara Hatun Trabzon’u hünkârdan istedi ve “bu benim gelinime aittir” dedi. Hünkâr da buna hiç cevap vermedi Sinop’taki gemiler gelinceye kadar. Gemiler

⁴² İbn Kemal, *Tevarih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, s. 191-192.

⁴³ İbn Kemal, a.g.e., s. 192-194.

⁴⁴ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları Tarihi*, haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003, s. 240 -241.

gelince karadan ve denizden harbe başladılar. Hisardan aman dilediler, ama aman verilmedi zorla fetholundu... Bu hisardan alınan ganimetlerden Hasan Bey'in anasına dahi hayli nesnelere verdi, onu saygıyla geri vilayetine gönderdiler."⁴⁵

Fatih Sultan Mehmet-Sara/Saray Hatun görüşmesini Hoca Sadeddin Efendi⁴⁶ de şöyle anlatmaktadır: "...Yiğitlik meydanının yırtıcı aslanı, bahadrlar kuşağının cenk eri Gedik Ahmed Paşa, öncülerin başbuğu, bu kanlı savaştaysa düşmanları avlayan bir doğan idi. Yiğitliğinin şöhretiyle yoldaşlarına kuvvetli kalp olmuş, korku ve kuşku pasını gönüller aynasından silip kafasız Türkmenlerin varlıklarını ortadan kaldırıvermişti. Yiğit askerleriyle hep birlikte Türkmen sancaklarını devirip Hurşid Bey'in kuvvetlerini darmadağın edivermişti. Olay böyle gelişince Hurşid Bey dayanamamış, savaş ufkunda kaybolup kaçış yolunu tuttu. ... Öte yandan cenk pazarının kasaplarıysa ellerindeki kılıçlarla Akkoyunlu Türklerini satır satır doğrayıp durmuşlardı."⁴⁷

Uzun Hasan bu sonucu alıca uygunsuz tasarımlarından vazgeçip gönül hazinesini korku akçalarıyla doldurmaya başladı ve barış yolunu araştırmaya girişti. Bu arada uygun gelişmeyen girişimlerinden ötürü padişahın kendisini cezalandırmaya kalkışacağını da sezinlemiş olduğundan, sultanın zaferleri dalgalandıran sancakları öç ufkunda doğmadan, annesi Sara/Saray Hatun ile Çemişgezek hâkimi Şeyh Hasan'ı ve daha bazı değerli beyleri elçilik heyeti olarak ve sultanın affını sağlamak amacıyla gönderdi. Bu günlerde idi ki Koyunluhisar'ın bekçileri Akkoyunluların karşılaştıkları sonuç gibi bir duruma düşmemek, hisarın burç ve duvarlarını yıkıcı top gülleri altında harap etmemek için aman dilemişler ve kaleyi teslim ederek kendi sonlarını kurtarmışlardı. Koyunluhisar alındıktan sonra başlara taç olan padişah, Uzun Hasan üzerine yönelme zamanının geldiği kanısıyla yola çıkmış, dağlar gibi kol kol ilerleyen alaylarıyla gelip Bulgar Dağı eteğine konmuş ve bu alanı savaş yeri olarak seçmiş bulunuyordu. Ordu burada konağa geçtiği saatlerde idi ki Sara/Saray Hatun yanındaki elçilik heyetiyle devletlü kapıyı çalmış ve getirdiği armağanlarla Uzun Hasan'ın selamlarını, saygılarını iletmiş, padişahın keremli eteğine sarılarak kendisini gönderenin kusurunu hoş görmesini ondan dilek eylemişti. Bu ince ve temiz kadının gözlerinden akan yalvarış yaşları göz pınarlarından taşan yakarış selleri sultanın gazap ateşini söndürmeye yetmiş ve affın örtülerini sererek geçmiş kusurları, kabahatleri bir bir örtmeye girişmişti. Öte yandan Mahmud Paşa'ya ayrıca gönderilmiş bulunan dilek mektubunda ise iki taraf arasında barışı sağlama işinin boynuna borç olduğu belirtilmiş, yardım isteğinde bulunulmuştu. Paşa da anlaşmazlığın barışla kapanmasını istediğinden, bu yolu seçerek iyi yaradılışlı, temiz padişahın gönlünü af cihetine yöneltip savaştansa barışın daha iyi sonuçlar getireceğini belgelerle açıklamıştı. "... *Türkmenlerin beyi olan Uzun Hasan'ın hatalarının yazılı olduğu sayfaları hoşgörünün sularıyla yıkayıp arıttı. ...*"⁴⁸

Bundan sonra sultan şan ve şerefle at koparıp Bulgar Dağı'ndan Trabzon'a doğru sefere çıktı. Padişah, Sara/Saray Hatun'u da yanındakilerle birlikte kendi otağında

⁴⁵ Âşık Paşazade, a.g.e., s. 241.

⁴⁶ Hoca Sadeddin Efendi konu hakkında bilgi verirken satır aralarında Türkmenlere de hakaret içerikli kelimeler kullanmaktadır. Başka kayıtlarda görülmeyen kafasız Türkmen, satır satır doğradı gibi ifadeler dikkatimizi çekmektedir. bk. Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, c. III, *haz.* İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, s. 50.

⁴⁷ a.g.e., s. 50.

⁴⁸ Hoca Sadeddin Efendi, a.g.e., s. 50-52.

götürüyor, ona “ana” diye seslenmekle yakınlığını ve saygısını belirtiyordu. ... Ne inişlerinde, ne de çıkışlarında at sürmeye mecal olmadığı cihetten, dağlar kadar vakarlı Padişah bile rahvan atından inip bulutlara baş çekmiş, göklere yükselmiş dağa yaya tırmanmaya başlamıştı. Düzlüklerinde, patikalarında çoğu yaya giderek başbuğ olmanın gereğini gösterdi. ...⁴⁹”

Tursun Bey, konuya oldukça kısa değinmiştir:

“Çün Koylu-hisar –ki serhadd-i memlekettir- muhayyem-i hıyam-ı devlet oldı. Kal’a mena’atine i’timad edüp teslimden baş çeküp imtina itti. Bendegân-ı devlet, üç güne komayup darb-ı dest ile feth ittiler. Bundan göçüp memleket-i Erzincan üzerine yöridi. Çün Erzincan ovasına müşrif Yassı-çemen nâm yaylakta-ki irtesi Erzincan ovası pay-mal-i huyûl-i ikbal olsa gerek idi-konuldu. Uzun Hasan anasını gönderüp, bir nice mu’temedleri ile gice içinde merhum Mahmud Paşa ’ya buluşup, istişfa idüp, eline ayağına düştüler. Paşa merhum dahı, heman gicede, Uzun Hasan’ın istiğfarı ve isti’fası haberin Sultan Ebü’l-Feth sem’ine yitiştürdi. Günahın afv itti. Amma ferman-ı kaza-muzi şöyle cari oldu ki: Çün kendü, uzun Hasan Bey, rikab-ı devletün hizmetine gelüp sevab-ı gazadan ve avatıf-ı husrevânemden behremend olmadı; validesi, mu’temedleri ile rikab-ı kâmyâbun yanınca bile olsunlar. Bu emre imtisal ittiler.⁵⁰”

Hadidi, Tevârih-i Al-î Osman’da Koyulhisar’ın ele geçirmesini ve Sara/Saray Hatun’un görüşmesini şu şekilde anlatmaktadır:

“...
Göçüp ol aradan sürdi sipahı,
Tutup Koylu-Hisar üztine râhı,
...
Oradan sürdi Erzincan’a gitdi
Uzun Hasan bu ahvali işitdi.
Anası elçi itdi padişaha,
Görüp kaydın heman gönderdi raha
Çü hatun kesdi menzil göçdi gitdi,
Sürüp Bulkar-tağı ’nda şaha yetdi.
Çü âgâh oldılar erkân-ı dergâh
Haber virüp iderler şahı âgâh
İcazet oldı irdi padişaha
Garayib aramağanlar çekdi şaha
Ana dir Sara Hatun’a şehi-şah
İder ta’zim cümle ehl-i dergâh
Muhammed Han oradan gödi gitdi
Bile hatun Tirabuzan’a yetdi,
...”

⁴⁹ a.g.e., s. 52.

⁵⁰ Tursun Bey, *Târih-i Ebü’l-Feth*, haz. M. Tulum, İstanbul 1977, s. 108-109.

*Didi Sara, oğul nedür bu mihnet
Tırabuzan 'a değer mi bu zahmet*

...

*Dilek itdi hisarı Sara Hatun
Didi kim ömr ü bahtun ola efüzün
Gelinümün hisarıdır bu şahum
Bunu bana bağışla padişahum
Cevap açmadı şah ana bu sözden
Kelama başladı bu gayr-ı yüzden⁵¹*

Yücel ve Sevim, bu konuda: "Akkoyunlu Hurşid Bey'in Gedik Ahmed Paşa tarafından mağlup edilmesi Uzun Hasan'ı telaşlandırdı. Hatta fatih seferi bu harekâtını Uzun Hasan'a kaşı yapıyormuş gibi davranarak onu daha çok endişeye sevk etti. Osmanlı ordusu Erzincan yakınlarındaki Yassıçimen ovasına eriştiği zaman Çemişgezek Beyi Şeyh Hasan ve Akkoyunlu hükümdarının annesi Sara/Saray hatunun da içinde bulunduğu elçilik heyeti geldi. Yapılan müzakerelerden sonra bir anlaşma yapıldı. Gelen heyetten yalnızca biri, geri gönderildi. Diğer elçilik heyeti üyeleri rehin olarak orduda alıkonuldu ve Hasan Bey'e de mektup gönderilerek "seferden dönüşte annesiyle diğerlerinin iade edileceği bildirildi. Hatta Sara/Saray hatun sultana Trabzon'un gelini Despina Hatuna ait olduğunu söyleyerek seferden vazgeçirmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. ⁵² " diyerek anlaşmanın Yassıçimen'de yapıldığı yorumunu yapmaktadırlar.

Otlukbeli Savaşı'ndan önce Oğuzların iki önemli boyunun yani Kayı ve Bayındırlıların kurmuş olduğu iki devletten Bayındırlılar, Azerbaycan-Doğu Anadolu-Güneydoğu Anadolu-Irak-ı Acem ve Irak-ı Arap'ta hâkimiyetlerini kuvvetlendirerek bir imparatorluk haline geldiler. Kayılar ise Orta Anadolu'dan Balkanlar dâhil bütün coğrafyayı fethederek batıda büyük bir cihan devleti olarak yükseldiler. Fatih Sultan Mehmet, Doğu Roma'nın merkezini fethederek bu yükselişi taçlandırdı. Türk hâkimiyet telakkisi iki Oğuz devletini karşı karşıya getirdi. Bu ilk ilişki de aslen bir Oğuz olan Sara/Saray Hatun damgasını vurarak iki hükümdarı anlaşma noktasına getirmiştir. Bu noktada onun için "Peace-maker" yani barıştıncı, uzlaştıncı olarak ifade etmemiz yerinde olacaktır. Fatih Sultan Mehmet, Sara/Saray Hatuna, ana diye hitap ederek saygıda kusur etmemiş ve büyük hediyeler vererek geri göndermiştir.

⁵¹ Hadidi, *Tevârih-i Al-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 257-259.

⁵² Yücel, Sevim, a.g.e., s. 158.

Kaynaklar

- Âşık Paşazade, *Osmanoğulları Tarihi*, Hzl. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003.
- Babinger, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. D. Körpe, İstanbul 2002.
- Baykal, Bekir Sıtkı, “Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (1966).
- Ebu Bekir Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, c.II, yay. Necati Lugal, Faruk Sümer, Ankara 1993.
- Hadidi, *Tevârih-i Al-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, III, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991.
- İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, VI. Ketibe: *Fatih Sultan Mehmed Devri (1451-1481)*, haz. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara 2013.
- Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, c. II, yay. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, Ankara 1995.
- Tusun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. M. Tulum, İstanbul 1977.
- Hınz, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tefik Bıyıklıoğlu, Ankara 1992.
- Kırzioğlu, Fahrettin, “1461 Turabuzon Fethi Sırasında Fatih Sultan Mehmed’in Yaya Olarak Aştığı Bulgar Dağı Neresidir”, *VI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 1967.
- Konukçu, Enver, *Otlukbeli Savaşı (Ağustos 1473)*, Ankara 1998.
- Tansel, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 2014.
- Yücel, Yaşar, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, *Bellekten*, C. XLIX, 193-195, Ankara 1986.
- Yücel, Yaşar ve Sevim, Ali, *Türkiye Tarihi*, II, Ankara 1990.